Atlikus antropologinę analizę nustatyta, kad palaidotas 20–25 m. amžiaus vyras. Identifikuoti ausų landų uždegimo pėdsakai (serozinis otitas?), krūtinės VII–X slankstelių spondilitas, kairiojo blauzdikaulio proksimaliniame gale susiformavusi nedidelė kaulinė atauga. Aptikta kairiojo žastikaulio alkūnkaulinės duobės anga; įgimtas dalinis kryžkaulio nervinio vamzdelio defektas *spina bifida occulta*. Mirusiojo dantys su taisymo žymėmis – plombomis, keli dantys išrauti. Nustatyta mirties priežastis: dešiniajame smilkinkaulyje yra 8 mm dydžio kulkos įėjimo, kairiajame momenkaulyje – 9 mm dydžio kulkos išėjimo angos. Nuo šūvio susiformavo 4 spinduliniai lūžiai, vienas per kaktikaulį iki vainikinės siūlės. Ant momenkaulio, prie kulkos išėjimo angos buvo audinio (šalmofono?) ir plaukų liekanų. Gali būti, kad ši medžiaga prie kaulo išliko dėl šūvio sukeltos kraujosrūvos. Tipinė kulkos įėjimo angos vieta leidžia daryti prielaidą, jog karys pats nusišovė. Šūvio žymės kaukolėje leidžia abejoti tuo, jog karį vietiniai gyventojai rado dar gyvą.

Palaikai bus perlaidoti Vilniaus Vingio parko karių kapinėse. Kape aptiktos prastai išlikusios aprangos ir ekipuotės liekanos bus perlaidotos kartu su palaikais. Geresnės būklės ekipuotės fragmentai perduoti UKM.

The 1944 Burial of a German Soldier in Kuktiškiai Forest

In 2016, the remains of a Second World War German soldier were exhumed in Kuktiškiai Forest (Utena District). A 10 m^2 trench was excavated and the remains of a German pilot removed. A dogfight occurred in the vicinity of Kuktiškiai in the summer or autumn of 1944. One of the German planes crashed into Lake Dumblis, at a spot near its shore. The local inhabitants buried the discovered pilot in a meadow, which later became a forest. The remains were discovered at the location indicated by the witnesses. The aviator had been buried at a depth of 40–60 cm in a 1.4 x 0.7 m pit. The burial had been disturbed by recent illegal digging. The bones of the upper part of the skeleton were disarticulated, only the leg bones having remained undisturbed (Fig. 2). The remnants of aviation gear and clothing were found among the disturbed bones in the pit's fill (Fig. 1). The remains belonged to a 20–25 year-old male. Bullet entrance and exit holes were discovered in the skull. This shows that the pilot could have shot himself. The remains will be reburied in Vingis Park Military Cemetery in Vilnius.

Darius Balsas, Rokas Kraniauskas

Armalėnų II Pasaulinio karo belaisvių masinio laidojimo vieta

2016 m. Armalėnų kaime, Žaliojoje gatvėje (Šilutės r., Šilutės sen.) esančioje II Pasaulinio karo belaisvių masinio laidojimo vietoje buvo atlikti detalieji tyrimai. Šilutės (Macikų) karo belaisvių lageris *Stalag I–C Heydekrug* (stalagas (vok. *Stammlager*) – bazinis, stacionarus karo belaisvių lageris) buvo šiauriausia belaisvių kalinimo vieta nacių Vokietijos reiche. Karo belaisvių stovykla Macikuose realiai pradėjo veikti tik prasidėjus Vokietijos – Tarybų Sąjungos karui. Pirmomis karo dienomis į lagerį buvo uždaryta apie 300 belaisvių. Iki 1941 m. rugsėjo vidurio jų skaičius išaugo iki 700–800. Šilutės (Macikų) lageris iš pradžių vadinosi *Stalag 331*, o 1941 m. spalio arba gruodžio mėnesiais buvo pervadintas į *Stalag I C*. Mirusius belaisvius Macikų lageryje iš pradžių užkasdavo netoli lagerio, už kelio. Vėliau lavo-

nai būdavo vežami toliau, į ūkininko Koblenco lauką. Ypač didelis tarybinių karo belaisvių mirtingumas buvo 1942–1943 m. žiemą. Nemažai belaisvių mirė dėl dėmėtosios šiltinės epidemijos. Jie buvo užkasami duobėse maždaug po 20 lavonų kiekvienoje. Remiantis vietinių gyventojų atsiminimais, lauke prie buvusio Armalėnų dvaro buvo iškasta tranšėja tarybiniams karo belaisviams laidoti. 1972 m. tiesiant kelią (dabartinė Žalioji gatvė), vietos gyventojų pasakojimu, žmonių kaulų buvo iškasta dar vienoje vietoje, maždaug už 70 m į P nuo 2011 m. aptiktų palaikų.

2016 m. tyrimų metu buvo ištirta 10 (kiekvienas 2 m^2) ploto šurfų ir 2 perkasos po 30 m^2 – iš viso 80 m^2 plotas. Rasta ir inventorinta 13 radinių – sagų. Rasti 3 žetonai, kurie palikti radimvietėse. Radiniai perduoti ŠM.

Tyrimų metu ištirtose perkasose 1 ir 2 aptikti II Pasaulinio karo belaisvių masiniai kapai su palaikais ir radiniais. Perkasoje 1 įsigilinus iki 1,2–1,4 m, atidengtos 3 kapų duobės 1–3 (1 pav.), perkasoje 2, 0,9–1,25 m gylyje aptiktos dvi eilės kapų, kuriose iš viso fiksuoti 7 kapai 4–10. Kapai iškasti 0,65–1,85 m atstumu vienas nuo kito, duobės yra nuo 2,4x1,45 iki 2,6x1,75 m dydžio, pailgo stačiakampio su užapvalintais galais formos, užpildytos pilko, gelsvo maišyto smėlio su juoda žeme ir molio, kalkių gabaliukais gruntu, orientuotos Š–P kryptimi. Kapų gylis nuo esamo žemės paviršiaus apie 1,1–1,8 m. Dalis kapų suardyta tiesiant komunikacijas.

Masiniuose kapuose 1–3 ir 5–7 atvalius ir atidengus kaulų paviršių, nustatyta, kad viename kape palaidota apie 10 mirusiųjų, palaikų būklė bloga. Mirusieji laidoti netaisyklingai – aukštielninki, ant pilvo arba ant šonų, rankų ir kojų padėtis nenuosekli. Kapuose 1–3 palaikai sudėti sistemingiau, suguldyti dviem eilėmis, orientuojant Š–P arba P–Š kryptimis, paguldyti ant nugarų arba ant šonų, rankos priglaustos prie šonų arba sukryžiuotos krūtinės srityje. Kapuose 5–7 mirusieji buvo sumesti – daugelis jų guli ant pilvų arba ant

1 pav. Perkasoje 1 atidengti masiniai kapai. D. Balso nuotr.

Fig. 1. The mass graves unearthed in trench 1.

0 2 cm

2 pav. Karo belaisvio žetonas iš masinio kapo 1. D. Balso nuotr.

Fig. 2. A POW tag from mass grave 1.

šonų, rankos ir kojos sulenktos, orientuoti V–R arba R–V kryptimis.

Kapuose rasta karo belaisvių žetonų su užrašais „Stalag 331 294“, „Stalag 331 3411“ ir „OFLAG 53 384“ (2 pav.). Taip pat rasta sagų su Vyčiu ir belgišku liūtu.

Šalia Žaliosios gatvės esančiame miške ištirtuose šurfuose palaidojimų neaptikta. Po paviršiniu 10–35 cm miško paklotės sluoksniu buvo 15–50 cm storio maišyto šviesiai rusvo smėlio sluoksnis, po kuriuo 40–80 cm gylyje pasiektas įžemis.

Remiantis archeologinių tyrimų duomenimis ir 1944 m. gruodžio 23 d. aerofotografija (3 pav.), galima konstatuoti, kad Žaliosios gatvės dalyje, apie 1585 m^2 ploto teritorijoje, II Pasaulinio karo metu galėjo buvo palaidota apie 630 belaisvių. 1944 m. aerofotografijoje matomos dvi kapų eilės, kurios tęsiasi Š–P kryptimi, šalia miško. V eilėje yra 29 duobės, o R – 34 – iš viso 63 masiniai kapai. Tyrimų metu taip pat fiksuotos dvi kapų eilės, kurios tęsiasi analogiškai matomoms aerofotografijoje. Atskiruose kapuose aptikta apie 10 mirusiųjų.

The Mass Burial Site of Second World War POWs in Armalėnai

In 2016, an excavation was conducted at the site of the mass burial of Second World War POWs on Žalioji Street, Armalėnai village (Šilutė District) (Fig. 3). A total of 80 m^2 were excavated and a mass grave containing the remains of Second World War II POWs and finds was discovered. Grave pits 1–10 were recorded at a depth of 0.9–1.4 m in the trenches (Fig. 1). The pits are N–S oblong rectangles, 2.4 x 1.45 to 2.6 x 1.756 m in size, with rounded ends and were filled grey, yellowish mixed sand containing black soil, clay, and soil with pieces of chalk. After excavating down to the surface of the bones in mass graves 1–3 and 5–7, it was determined that about ten individuals had been buried in each grave. POW tags with the inscriptions ‘Stalag 331 294’, ‘Stalag 331 3411’,

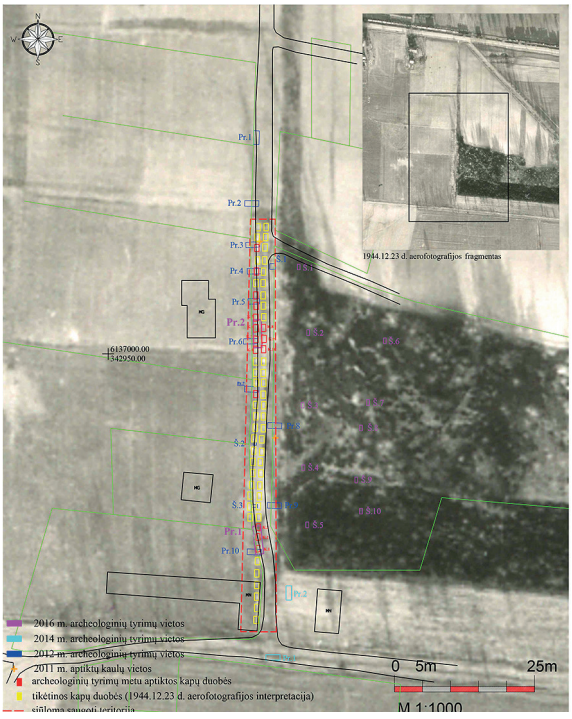

3 pav. Tyrimų situacijos planas ant 1944 m. gruodžio 23 d. aerofotografijos. R. Kraniausko brėž.

Fig. 3. Situation plan of the investigation on an aerial photograph from 23 December 1944.

and 'OFLAG 53 384' (Fig. 2), buttons with a Vytis, and buttons with a Belgian Lion were discovered in the graves.

Based on the investigation data and a 23 December 1944 aerial photograph, it is possible to establish that about 630 prisoners could have been buried in a roughly 1585 m^2 area on Žalioji Street.

Irma Kaplūnaitė, Rytis Jonaitis, Rokas Vengalis

Panerių žudynių vietos ir kapų teritorijos geofizikiniai ir archeologiniai tyrimai

2016 m. gegužės–birželio mėnesiais vykdyti žvalgomieji archeologiniai tyrimai Panerių žudynių vietos ir kapų (UK 1792) teritorijoje (Vilnius, Agrastų gatvė). Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus vykdo šios teritorijos tvarkymo darbus. Jų metu suplanuota naujo lankytojų informacinio centro statyba ir aikštelės prie jo įrengimas sklypo Š dalyje, apie 2000 m^2 dydžio plote (1 pav.). Šiuo metu čia yra asfaltuota automobilių stovėjimo aikštelė. Prieš statybos darbus atlikti žvalgomieji tyrimai, siekiant nustatyti, ar šioje vietoje nėra žmonių palaikų ar kitų su vykdytomis žudynėmis susijusių objektų ar radinių. Tyrimai vyko prižiūrint Europos žydų kapinių išsaugojimo komiteto atstovams, su kuriais Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus yra pasirašęs bendradarbiavimo sutartį.

Kartu Panerių memoriale pratęsta 2015 m. pradėta (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 527–531) neidentifikuotų objektų paieška neinvaziniais metodais. Geofizikinius tyrimus atliko tarptautinė komanda iš JAV ir Kanados, bendradarbiaudama su Lietuvos atstovais. Tyrimai vykdyti georadaru *PulseEKKO 1000* su 225 ir 450 MHz antenomis bei elektrinės varžos tomografijos metodu. Tyrimų vietos parinktos pagal 1944 m. aerofotografijų, memorialo teritorijoje atliktų 3D skenavimo bei 2015 m. geofizikinių tyrimų duomenis (2 pav.).

Žvalgomųjų tyrimų metu buvo ištirtos 2 perkasos, iš viso 22 m^2 plotas, ir 13 šurfų bendro 28 m^2 ploto (1 pav.). Iš viso ištirtas 50 m^2 plotas. Didesnėje tirtos aikštelės dalyje po 1983 m. klotu asfaltu išlikęs šiek tiek anksty-

1 pav. 2016 m. žvalgomųjų tyrimų planas su pažymėtomis perkasomis ir šurfais. I. Kaplūnaitės brėž.

Fig. 1. Plan of the 2016 field evaluation with the trenches and test pits marked.

